

ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ, ПРИРОДО-РЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 342:32

DOI: 10.36550/2522-9230-2020-1-9-64-68

Чернік Світлана Дмитрівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка,
e-mail: chernik_svitlana@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0003-3290-1797>

СТАЛІЙ РОЗВИТОК ЯК ОСНОВА ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Встановлено, що сталий розвиток є основою екологічної політики України, яка сприяє збалансованому використанню природних ресурсів, охороні довкілля та задоволенню потреб людини. Досліджено визначення поняття «сталій розвиток», головні принципи та елементи концепції сталого розвитку. Запропоновано визначення сталого розвитку як взаємодії людини й природи на засадах збалансованості та взаємозалежності, яка передбачає раціональне та ефективне споживання природних ресурсів, мінімізацію негативних впливів на них в процесі задоволення потреб особи. Визначено, що глобальні екологічні проблеми потребують спільних зусиль людства та здійснення відповідної політики на державному рівні. Доведено, що екологічна політика України базується на принципах сталого розвитку та закріплена в нормативних документах, схвалених на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Зосереджено увагу на нормативно-правових актах, які регулюють реалізацію основних положень концепції сталого розвитку. Важливим для людства є документ, схвалений у 2015 році на Саміті ООН, «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», який затвердив 17 Цілей Сталого Розвитку. Підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони підтвердило наміри України надалі співпрацювати на регіональному рівні у сфері охорони навколишнього природного середовища. Встановлено, що Україна вибудовує свою політику з огляду на взяті на себе відповідні зобов'язання. На національному рівні концепція сталого розвитку закріплена в законодавстві України, в якому закладені основи екологічної політики, визначені основні напрямки діяльності та встановлені показники оцінки її реалізації у перспективі.

Ключові слова: сталий розвиток, екологічна політика, Україна, ООН, Європейський Союз, співпраця.

Chernik S. SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS THE BASIS OF UKRAINE'S ENVIRONMENTAL POLICY

It is established that sustainable development is the basis of Ukraine's environmental policy, which contributes to the balanced use of natural resources, environmental protection and human needs. The definition of the concept of "sustainable development", the main principles of the concept of sustainable development, the elements of the concept of sustainable development are studied. The definition of sustainable development as the interaction of man and nature on the basis of balance and interdependence, provides for rational and efficient consumption of natural resources, minimization of negative impacts on them in the process of meeting the needs of the individual. It is determined that global environmental issues require joint efforts and the implementation of appropriate policies at the state level. It is proved that the environmental policy of Ukraine is based on the principles of sustainable development and regulatory documents approved at the international, regional and national levels. The focus is on regulations governing the implementation of the main provisions of the concept of sustainable development. Important for humanity is the document approved in 2015 at the UN Summit, "Transforming our world: the agenda for sustainable development until 2030", which approved 17 Sustainable Development Goals. The signing of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand, confirmed Ukraine's intentions to further cooperate at the regional level in the field of environmental protection. It has been established that Ukraine is building its policy in view of the relevant commitments. At the national level, the concept of sustainable development is enshrined in the legislation of Ukraine, which lays the foundations of environmental policy and sets indicators for assessing the implementation of state environmental policy in the future.

Key words: sustainable development, environmental policy, Ukraine, UN, European Union, cooperation.

Постановка проблеми. Пріоритетним принципом екологічного права України є гармонійна взаємодія суспільства і природи. Існування людства неможливе без використання природних ресурсів, оскільки задоволення потреб людини цілком залежить від вилучення з них корисних властивостей. Проте одним із результатів діяльності людини є заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу. Неможливість забезпечити довкілля від цього призводить до накопичення негативних наслідків та формування екологічних проблем, які за своєю суттю є глобальними, оскільки виходять за межі кордонів держав. Задля збереження навколишнього природного середовища людство має докладати зусиль та

постійно співпрацювати з метою попередження можливих катастрофічних наслідків. Результатом цього стало закріплення концепції сталого розвитку в міжнародних документах та національних законодавствах. Концепція сталого розвитку, яка визначає екологічну політику держав світу на сучасному етапі, передбачає всебічну взаємодію людини і природи з мінімізацією негативного впливу на довкілля. Україна як незалежна суверенна держава також не стоїть осторонь у вирішенні екологічних проблем та здійснює відповідну екологічну політику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Екологічна складова сталого розвитку в межах екологічної політики України є об'єктом вивчення вчених-правників. Теоретико-правові проблеми вивчали О.В. Захарченко, В.А. Стрільчук, О.О. Усаченко, В.А. Дерещ, Н.М. Драгомирецька та інші. Зокрема, науковець О.В. Захарченко дослідив поняття та принципи сталого розвитку, визначив коло проблем і чинників, які негативно впливають на збалансований розвиток, особливо країн, що розвиваються [1]. В.А. Стрільчук проаналізував варіанти перекладу концепту «sustainable development», який має декілька варіантів перекладу й тлумачення сучасними науковцями, та запропонував надалі використовувати дефініцію «сталий (збалансований) розвиток» [2]. Закріплення концепції сталого розвитку на міжнародному рівні та досвід європейських країн у її реалізації досліджували С.М. Романко, С.Д. Макосій, С.О. Біла, Д.А. Сирохман та інші. Так, С.М. Романко вивчав застосування принципу сталого розвитку у використанні природних ресурсів, особливо увагу приділив аналізу міжнародних нормативно-правових актів [3]. С.Д. Макосій розкрила особливості процесу переходу до сталого розвитку окремих країн Європейського Союзу, виділила групи країн за показниками готовності та участі в розробці заходів щодо сталого розвитку [4]. Таким чином, українські вчені приділяють значну увагу вивченню сутності концепції сталого розвитку з метою її розуміння та реалізації в межах політики України, зокрема й екологічної.

Мета статті – дослідити сутність концепції сталого розвитку у сфері охорони навколишнього природного середовища та її закріплення в екологічній політиці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна як країна-учасниця ООН взяла на себе зобов'язання дотримуватися сталого розвитку у формуванні внутрішньої за зовнішньої політики. Сталий розвиток є важливим напрямком екологічної політики України, який сприяє збалансованому використанню природних ресурсів, охороні довкілля та задоволенню потреб людини. Проте виклики сьогодення потребують постійної уваги до проблем економічного, соціального та екологічного розвитку й врегулювання їх крізь призму концепції сталого розвитку [5, с.52].

Зупинимося на розумінні поняття «сталий розвиток». На думку З.М. Радишевської, сталий розвиток – це процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах, протягом необхідного проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та підвищення якості життя сучасних і наступних поколінь за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища. Концепція сталого розвитку відбиває розуміння тісного взаємозв'язку екологічних, економічних і соціальних проблем людства і того факту, що вони можуть бути вирішені лише комплексно, за умови тісної співпраці і координації зусиль усіх країн світу [6].

Сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід і сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та вибрати найбільш оптимальний [1, с.76].

Концепція сталого розвитку базується на п'яти головних принципах:

1. Людство дійсно може надати розвитку сталого і довготривалого характеру, для того щоб він відповідав потребам людей, що живуть зараз, не втрачаючи при цьому можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби.

2. Обмеження, які існують в галузі експлуатації природних ресурсів, відносні. Вони пов'язані з сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також із здатністю біосфери до самовідновлення.

3. Необхідно задовольнити елементарні потреби всіх людей і всім надати можливість реалізувати свої надії на благополучніше життя. Без цього сталий і довготривалий розвиток неможливий. Одна з головних причин виникнення екологічних та інших катастроф – злидні, які стали у світі звичайним явищем.

4. Необхідно налагодити стан життя тих, хто користується надмірними засобами (грошовими і матеріальними), з екологічними можливостями планети, зокрема відносно використання енергії.

5. Розміри і темпи росту населення повинні узгоджуватись з виробничим потенціалом глобальної екосистеми Землі, що змінюється [3, с.46].

Науковці виділяють наступні елементи концепції сталого розвитку:

1) принцип міжгенераційної справедливості (необхідність зберігати навколишнє середовище і природні ресурси для блага майбутніх поколінь);

2) принцип сталого використання (використання природних ресурсів раціональним, розумним, обачним, належним чином);

3) принцип справедливого використання (використання природних ресурсів однією державою має здійснюватися з урахуванням інтересів інших держав);

4) принцип інтеграції (необхідність інтегрувати екологічні приписи в економічну політику, плани, програми або проекти, і навпаки) [7, с.77].

Можна стверджувати, що концепція сталого розвитку є основою для формування екологічної політики держави. Під сталим розвитком розуміється взаємодія людини й природи на засадах збалансованості та взаємозалежності, яка передбачає раціональне та ефективне споживання природних ресурсів, мінімізацію негативних впливів на них в процесі задоволення потреб особи. Екологічна політика держави базується на принципах сталого розвитку та нормативно-правових документах схвалених на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Україна співпрацює з міжнародним співтовариством, країнами Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулює екологічні правовідносини відповідно до взятих на себе зобов'язань.

У вересні 2015 року на Саміті ООН зі сталого розвитку, проведеного в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку, були визначені нові перспективи подальшого розвитку людства. Результатом роботи Саміту став документ «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», який затвердив 17 Цілей Сталого Розвитку (далі – ЦСР) та 169 завдань. Країни-члени ООН, зокрема й Україна, стали учасниками глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Так, для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року було започатковано інклюзивний процес адаптації ЦСР. Кожну глобальну ціль розглянуто з урахуванням специфіки національного розвитку [8], розроблено відповідну нормативно-правову базу. Важливою складовою сталого розвитку стали екологічна рівновага та розбудова стійкості [9, с.62].

Реалізація 17 ЦСР набуває особливого значення у контексті підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію), яка передбачає сприяння реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки. Основні засади співпраці в екологічній сфері закріплені у положеннях статті 363 Глави 6 «Навколишнє середовище» і Додатку XXX до Угоди про асоціацію.

Відповідно до Угоди про асоціацію метою взаємодії України та ЄС є збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища. Сторони мають обмінюватися інформацією та досвідом; здійснювати спільну дослідну діяльність і обмінюватися інформацією про екологічно чисті технології; планувати подолання наслідків стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій; здійснювати спільну діяльність на регіональному та міжнародному рівнях, в тому числі згідно з багатосторонніми угодами у сфері охорони навколишнього середовища, ратифікованими Сторонами, та, у разі доцільності, спільну діяльність в рамках відповідних агентств [10].

Законодавство України має адаптуватися до законодавства ЄС у сферах зміни клімату, управління, в тому числі питань освіти й навчальній підготовці, доступу до інформації з питань навколишнього середовища та процесу прийняття рішень, якості атмосферного повітря, води та управління водними ресурсами, управління відходами та ресурсами, охорони природи, збереження і захист біологічного та ландшафтного різноманіття (екомережі), промислового забруднення, промислової загрози, використання хімічних речовин, генетично модифікованих організмів, шумового забруднення тощо.

На державному рівні схвалено основні орієнтири розвитку Української держави, базою яких стали 17 ЦСР та Директиви ЄС. Зокрема, 12 січня 2015 році підписано Указ Президента України, яким затверджено Стратегію сталого розвитку «Україна-2020», у якому визначається мета, вектори руху, дорожня карта, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. Прийнята Стратегія «Україна-2020» має запровадити в державі європейські стандарти життя та вихід на провідні позиції у світі. Виконання даної мети здійснюватиметься за векторами розвитку, безпеки, відповідальності, гордості [11].

28 лютого 2019 року схвалено Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 р.», в якому вказується: «Метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем» [12].

Державна екологічна політика спрямована на досягнення стратегічних цілей: формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва; забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України; забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України; зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення; удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління [12]. Досягнення вказаних цілей передбачається у два етапи до 2025 року та до 2030 року. Водночас держава визначає очікувані результати реалізації зазначених дій, зокрема, у 2030 році Україна має досягти такого рівня збалансованого (сталого) розвитку, за якого залежність від використання невідновлювальних природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища будуть зведені до екосистемно прийнятних рівнів. Встановлюються показники оцінки реалізації державної екологічної політики у перспективі. На виконання ЦСР Україною

підписано Указ Президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», який встановлює основні орієнтири для розроблення проектів прогностичних і програмних документів, проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України [13]. Таким чином, екологічна політика України визначається концепцією сталого розвитку, що підтверджується положеннями схвалених нормативно-правових актів.

Висновки. Концепція сталого розвитку визначає вектор розвитку суспільства в цілому та в екологічній сфері зокрема. Сталий розвиток – це взаємодія людини й природи на засадах збалансованості та взаємозалежності, яка передбачає раціональне та ефективне споживання природних ресурсів, мінімізацію негативних впливів на них в процесі задоволення потреб особи. Розуміння людством необхідності враховувати можливі ризики, пов'язані із шкідливим впливом на довкілля, сприяє постійній співпраці на міжнародному та регіональному рівнях. Глобальні екологічні проблеми потребують спільних зусиль та здійснення відповідної політики на державному рівні. Міжнародні документи визначають основні цілі сталого розвитку, які є орієнтирами розвитку держав. Угода про асоціацію накладає додаткові зобов'язання України щодо виконання її положень у визначених сферах, адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. На державному рівні схвалено низку нормативно-правових актів, які мають на меті закріплення та реалізації концепції сталого розвитку. Визначені в них завдання, мета та принципи формують основу екологічної політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Захарченко О.В. Наукові основи сталого розвитку. *Наукові праці НУХТ* 2015. Том 21. № 4. С. 53-59.
2. Стрільчук В.А. Теоретичні підходи до визначення концепту «сталий розвиток» у праві: критичний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. №2. С.28-31. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2017/9.pdf
3. Романко С.М. Принцип сталого розвитку у використанні природних ресурсів. *Miedzynarodowej naukowo-practucznej konferencji «Dynamika Naukowych badan – 2013»*. 2013. Volume 5. Prawo. Przemysl, Polska. Nauka I studia. С. 42-47.
4. Макошій С.Д. Зарубіжний досвід реалізації стратегії сталого розвитку. *Молодий вчений*. 2016. № 6 (33). С. 324–328.
5. Чернік С. Д. Концепція сталого розвитку в екологічному праві. *Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 18 квітня 2019 року. Частина 1. Кропивницький, 2019. С.61-63.*
6. Радішевська З.М. Поняття и структура принципа устойчивого развития. URL: <http://www.polukr.net/uk/blog/2016/06/ponjatja-ta-struktura-principu-rozvitku/>
7. Задорожній О.В., Медведєва М.О. Міжнародне право навколишнього середовища. К., 2010. 351 с.
8. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь 2017. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf
9. Чернік С. Д. Сталий розвиток як напрям екологічної політики держав світу та України Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 7-8 грудня 2019 року). Кременчук, 2019. С.50-52.
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
11. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
12. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019. № 2697-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
13. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 року № 722/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>

REFERENCES:

1. Zakharchenko, O.V. (2015). Scientific bases of sustainable development. *Naukovi pratsi NUKhT*, 4, 53-59 [in Ukrainian].
2. Strilchuk, V.A. (2017). Theoretical approaches to defining the concept of "sustainable development" in law: critical analysis. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 2, 28-31. Retrieved from: http://www.lsej.org.ua/2_2017/9.pdf [in Ukrainian].
3. Romanko, S.M. (2013). The principle of sustainable development in the use of natural resources. *Miedzynarodowej naukowo-practucznej konferencji «Dynamika Naukowych badan – 2013»*, 5, 42-47 [in Ukrainian].
4. Makosii, S.D. (2016). Foreign experience in implementing sustainable development strategies. *Molodyi vchenyi*, 6 (33), 324–328 [in Ukrainian].
5. Chernik, S. D. (2019). The concept of sustainable development in environmental law. *Aktualni problemy natsionalnoho zakonodavstva: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii, m. Kropyvnytskyi, 18 kvitnia 2019 roku. Chastyna 1. Kropyvnytskyi*, 61-63 [in Ukrainian].
6. Radshevska, Z.M. (2016). The concept and structure of the principle of sustainable development. Retrieved from: <http://www.polukr.net/uk/blog/2016/06/ponjatja-ta-struktura-principu-rozvitku> [in Ukrainian].

7.Zadorozhnii, O.V., & Medvedieva, M.O. (2010). International environmental law. Kyiv [in Ukrainian].

8.Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid 2017. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf [in Ukrainian].

9.Chernik, S. D. (2019). Sustainable development as a direction of environmental policy of the world and Ukraine. *Teoretychni ta praktychni problemy realizatsii norm prava: zbirnyk materialiv V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kremenchuk, 7-8 hrudnia 2019 roku)*, 50-52 [in Ukrainian].

10. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand. (2015, November 30). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].

11. On the Sustainable Development Strategy "Ukraine - 2020". (2015). Decree of the President of Ukraine from 12th January 2015 № 5/2015. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].

12. Law of Ukraine On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030. (2019, February 28). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> [in Ukrainian].

13. On the Goals of Sustainable Development of Ukraine for the period up to 2030. (2019). Decree of the President of Ukraine from 30th September 2019 № 722/2019. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 20.06.2020